

JORDLINGAR

Melina Reid

Melvin

Kor knyter an livslånga vänskapsband redan som kalvar bara när de är några dagar gamla. Oftast är det två och två och de kalvar som är närmast i ålder som väljer varandra.

Hundar härstammar från vargen och domesticeringsprocessen började för mer än 100 000 år sedan då människan och vargen levde i nära anslutning till varandra i naturen. Människan har sedan dess avlat fram olika raser och användningsområden så som vallhund, draghund, herdehund och sällskapshund.

Kor är dräktiga, precis som människor, i 9 månader och precis som människor tycker de om att göra tjänster åt varandra som till exempel att sitta barnvakt, eller slicka varandra på ställen som kliar.

En vildhöna kan leva i ca 10 år. En höna som lever fritt och naturligt värper mest på våren eftersom det är dagsljuset och de långa dagarna som styr de hormoner som sätter igång äggproduktionen. Naturligt värper höns olika mycket men vissa arter kan lägga upp emot 30 ägg per kull.

Hästar är ett betesdjur som är anpassade för att leva på öppna grässlätter. Genom olika miner, sin kroppshållning och rörelser kommunicerar de med varandra.

Morrhår består av nervtrådar som hjälper katter och andra djur att bedöma avstånd. Om morrhåren går sönder kan det leda till felbedömningar. Morrhår sitter oftast i ansiktet runt läppar och nos men kan även finnas på andra delar av kroppen, katter har exempelvis känselhår över hela kroppen.

Kor och tjurar kan bli upp till 20 år. De är sociala och lever i flock. Deras råmande kommunicerar olika typer av känslor, även när de gråter. En människa som lär känna kor kan också lära känna de olika ljudens betydelse, och till och med urskilja olika dialekter.

Kaniner kan bli upp till 10 år. De är väldigt sociala och behöver uppmärksamhet precis som katter och hundar. För att må bra behöver de gott om utrymme att röra sig och behöver komma ut minst en gång om dagen om de bor inomhus.

När grisar sover drömmer de mycket och sover det gör de en hel del vintertid, men annars tycker de om att springa, böka och bygga bo. De är både sällskapliga, nyfikna och intelligenta.

En kyckling knyter an till det första den ser när den kläcks. Den följer sedan sin mamma i vått och torrt var hon än går. Skulle det första kycklingen såg vara en boll kommer den att följa bollen även om mamman försöker övertya annat sen. Därför är det viktigt att hönor får ruva sina ägg och vara närvarande vid äggkläckningen.

Får har tjock ull som klipps minst en gång per år. Får har naturligt kort hår precis som getter men ullen har avlats fram av människan. Klippningen kan vara både stressande och smärtsam för får.

Huden är människokroppens största organ. Den skyddar mot bland annat bakterier och virus, håller kroppstemperaturen på rätt nivå, lagrar vätska och fett, bildar D-vitamin med solens hjälp och fungerar som ett stort känslosinnesorgan som kan känna kyla, värme, beröring och smärta. Andra djur har också hud men då kallas det för skinn.

Sittpinnen kan vara det första en höna letar efter om den befriats från burliv. Den är nämligen en plats som inger trygghet och önskan att sitta högt är en av hönsens starkaste drifter för att skydda sig mot faror.

Hilda är Gullans lamm. När lamm är nyfödda är de redan oerhört välutvecklade. De följer dessutom sin mamma tackan överallt. Får kan vara väldigt intelligenta, fokuserade och är oftast vänliga. Som unga leker de nästan oavbrutet.

Lucia, 16 år

Bor på Eoshälls 4H gård

Lucia bor tillsammans med Stjärnöga. Hon var inte så intresserad av mig när jag kom för att fotografera utan gick iväg långt bort i hagen. När hennes kompis Stjärnöga till slut visade intresse för mig blev Lucia tillräckligt nyfiken för att komma tillbaka för att se vad som pågick. Hon höll sig dock bakom Stjärnöga på lagom avstånd, avvaktande, hela tiden jag var där. Det till trots lyckades jag få till ett porträtt.

Nora, 10 år

Bor på Augustendals 4H i Solna

Nora är född och uppvuxen på Augustendals 4H gård. Hon har fött 9 lamm. Gullan och Nicole är döttrarna som bor kvar på gården med henne, övriga har sålts vidare, omplacerats eller i värsta fall gått till slakt. Nora är väldigt lugn av sig och stressar inte upp sig i första taget utan tar det mesta med ro.

Almira, 2,5 år

Bor på Gotlands Djurfristad

Almira föddes i ett kläckeri och har aldrig träffat sin mamma eller pappa. Hon hamnade i en äggfabrik, men när hon inte kunde producera lika många ägg längre skulle hon skickas till slakt. Hon friköptes av Gotlands Djurfristad där hon nu bor i lugn och ro på sina egna villkor. Hon lider av kronisk äggledarinflammation vilket är vanligt att hönor får som tvingas värpa ägg över sin naturliga förmåga. När hon kom till gården var hon dessutom blek, smal, stressad, rädd och saknade fjädrar. Efter några månader på gården hade hon åter fått sina fjädrar tillbaka och funnit sig mer till ro.

Sigge, 3 år

Bor i By

Sigge föddes i Tyskland av en uppfödare. Han och hans mamma köptes upp av en människa från Knivsta utanför Uppsala. De köptes upp för att säljas vidare. Sigge hamnade i By. Där bor han tillsammans med flera andra djur men delar hage med tre andra åsnor och två hästar. Han är den enda hingsten och är mån om att hålla ihop sin flock. Han springer efter de andra åsnorna för att samla in alla i fall de springer iväg. Sigge tycker om att kela men är ganska svartsjuk och klappar man någon annan av åsnorna kommer han och puttar bort henne.

Kotten, 2 år

Bor i By

Kotten föddes på Irland som en gatuhund men togs om hand av organisationen Svenska Hundar Utan Hem. Kotten fick byta hem några gånger innan han hamnade rätt i By utanför Uppsala. Kotten är vänlig, smart och uppfinningsrik. Mest av allt älskar han närhet och mat.

David, 7 år

Bor på Gotlands Djurfristad

För tolv år sedan räddades fåret Tara från ett slakteri och fick komma till djurfristaden. David var ett av lammen som hon födde på gården. Han är en av få baggar som fått leva länge och på sina egna villkor. Många besökare upplever David som både charmig och mjuk i sitt sätt.

Brad, 4 år

Bor på Gotlands Djurfristad

Brad är född på en av Sveriges nuvarande största kläckerier. Han var en av de 15 000 tuppkycklingar som den dagen kläcktes och skulle ha gasats ihjäl. Han köptes loss och har fått växa upp i frihet på djurfristaden tillsammans med 14 andra tuppkycklingar.

Poppe, ålder okänd

Bor i By

Poppe hittades på en skola där någon hade lämnat honom i ett kaninhänge. Det visade sig att Poppe var okastrerad då det dök upp små kaninungar efter ett tag. Poppe togs om hand av en familj som bor ute på landet med en massa andra djur. Han har fått sin egen hage nu som han delar med kaninerna Felicia och Lilla Stella Guldstjärna. Av kaninerna är Poppe den som är mest kelig och tycker om att bli både klappad och matad.

Brian, 1,5 år

Bor på 4H gården Stora Skuggan i Stockholm

Brians mamma som bodde på gården fick två kultingar. Tyvärr drabbades hon av förlossningspsykos och bet Brian i ansiktet. Mamman gavs bort och Brian matades istället av människor med nappflaska, det har gjort att Brian känner sig som en av oss och är inte direkt rädd för människor. Jag upplevde Brian som nyfiken under fotograferingen och det kändes som vi fick en fin kontakt. Brian lever på gården med två andra grisar, Knoen och Prussiluskan.

Anna, 41 år

Bor i Uppsala

Anna är född och uppvuxen i Uppsala även då båda hennes föräldrar kommer från Blekinge i södra Sverige. Föräldrarna har sedan länge flyttat tillbaka söderut men Anna bor kvar i Uppsala tillsammans med sin familj. Hon jobbar som lärare på skola men har en passion för frigörande dans som hon själv håller i för andra.

Felicia, 5 år

Bor i By

Felicia är född i By. Hon bor i en egen liten hage tillsammans med sin syster Lilla Stella Guldstjärna och den bruna kaninen Poppe. Hon är väldigt nyfiken av sig men försiktig och tycker mycket om mat!

Nicole, 8 år

Bor på Augustendals 4H i Solna

Nicole är dotter till Nora som också bor på gården så hon har haft turen att leva länge tillsammans med sin mamma. Nicole har själv fött 3 lamm men ingen av lammen bor kvar på gården. Nicole tycker mycket om att bli klappad och kammad. Hon är också väldigt bra vän med hästarna som hon gärna står med.

Majlis, 3 år

Bor i Midsommarkransen, Stockholm

Majlis föddes i Södertälje men bor nu tillsammans med Helena och Helge i Midsommarkransen och har haft ett ganska stillsamt och lugnt liv hittills vilket passar Majlis eftersom hon är ganska nervig av sig. Hon är introvert och betraktar och läser gärna av innan hon bestämmer sig för om hon ska delta eller inte, men är väldigt sällskaplig när det får ske på hennes villkor.

Lill Eda, 1,5 år

Bor på Gotlands Djurfristad

Lill Edas mamma hittades i en låda som någon lämnat utanför djurfristaden. Det var för 5 år sedan och mamma Eda dog förra sommaren. Lill Eda är född på gården och är nu själv mamma till Margreth och några andra kycklingar. Som mamma är Lill Eda väldigt beskyddande om sina kycklingar och har en stark personlighet.

Isabel, 3 år

Bor i By

Isabell bor i By utanför Uppsala. Det är också där hon är född av mamma Nicole. Hon och mamma är väldigt tajta och sover alltid ihop men ibland leker hon lite med de andra getterna som finns på gården, Frida och Chihuahua. Isabel är lite försiktig men nyfiken.

Beauty, 16 år

Bor i By

Beuty är utlånad till familjen i By. Hos den tidigare familjen bor hennes föl kvar. Beauty är från början född i Danmark. Hon är vis, känslig, vaksam, har stor integritet och behöver känna mycket tillit till sina människor innan hon kan slappna av.

Bengt, 5 år

Bor på Gotlands Djurfristad

Bengt skulle avlivas då matte inte länge kunde ta hand om honom. Fullt frisk som han var fick han istället komma till Gotlands Djurfristad. Där bor han nu tillsammans med andra djur. När Bengt ligger och sover brukar hönorna turas om att vila på hans varma kropp.

Sigge, 4 år

Bor på Gotlands Djurfristad

Precis som Brad föddes Sigge i ett äggkläckeri som samma dag skulle gasas ihjäl tillsammans med 15 000 andra tuppkycklingar. Han hade tur och blev istället friköpt för tre kronor av Gotlands Djurfristad. Sigge är en väldigt mjuk och fin individ som gärna tyr sig till hunden Odin som också bor på gården. Om dörren till huset står öppen går han gärna in och hälsar på. Tanken är att Sigge i framtiden ska få leva tillsammans med en liten hönsflock.

Maja, 14 år

Bor i Stockholm

Maja föddes på Island 2004 och kom till Sverige med sin dåvarande familj. Familjen fick ett barn och kände inte att de hade tid att ta hand om Maja längre så hon såldes till ett par. När Maja var fyra år ville paret skaffa en till katt. Den nya katten växte upp och blev dubbel så stor och dominant vilket gjorde att Maja inte trivdes så bra. Eftersom Maja var den lugnare katten var hon lättare att ge bort och av en slump hamnade hon hos mig. Jag lever själv utan planer på att skaffa barn eller andra djur så Maja kan stanna hos mig och få ro. Vi har bott tillsammans i snart fem år.

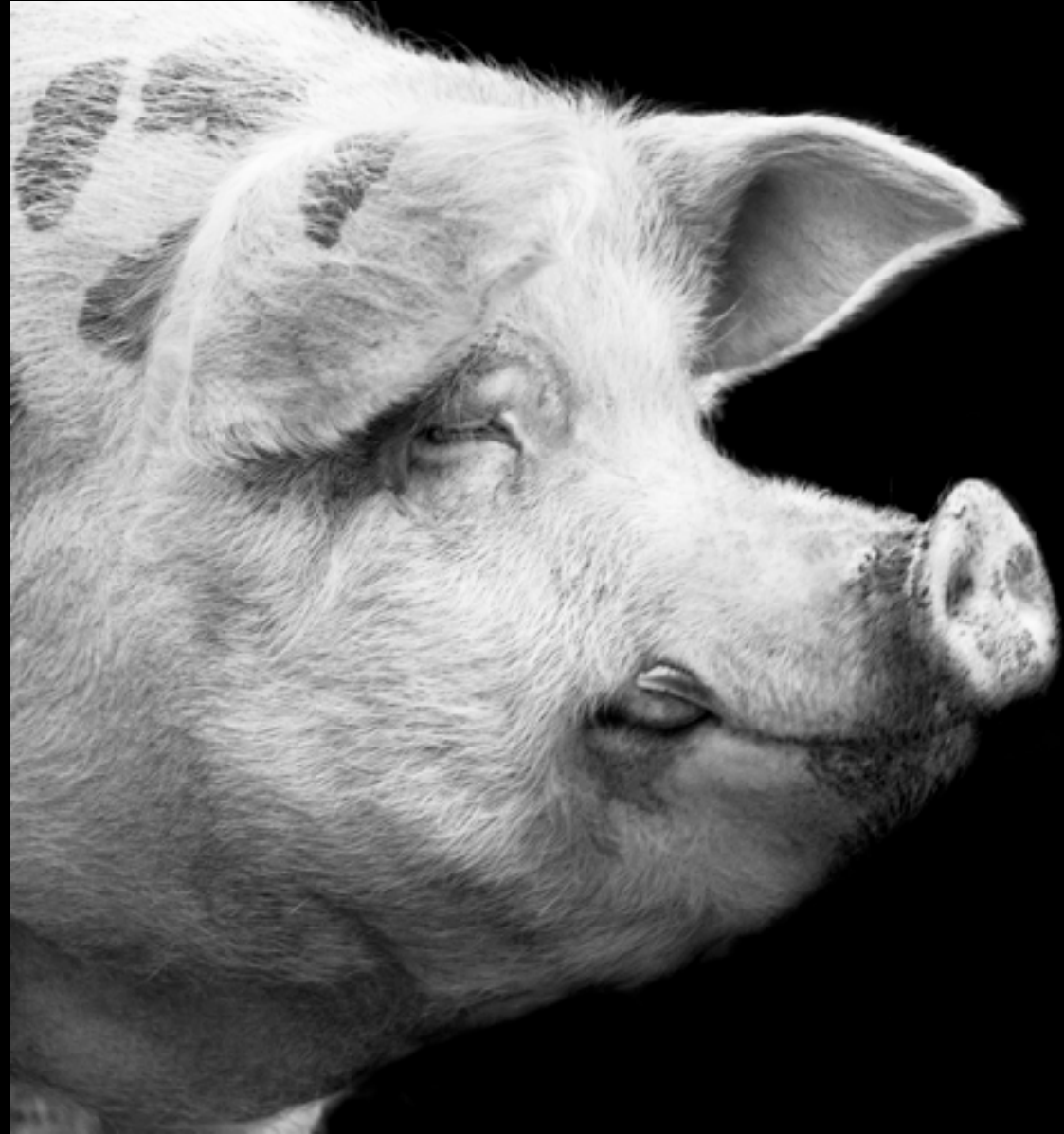
Maja är ganska orolig av sig men också väldigt nyfiken. Trots sin höga ålder och försämrade njurar har hon mycket energi. Hon är också en riktig livsnjutare som har mitt knä som sin favoritplats.

Albert, 4 år

Bor på Gotlands Djurfristad

Albert skulle slaktas när han bara var några månader gammal. Han köptes fri av Gotlands Djurfristad och nu bor han där med sina tre systrar. Han är minstingen och mobbas lite av sina systrar så därför tycker han bättre om att umgås med hästarna. Albert är gårdens solstråle som tycker om pussar och kramar och hälsar alltid vänligt med ett ”grymt” när man går förbi.

Magnus, 23 år

Bor i Tomta utanför Västerås

Magnus är född och uppvuxen i Västerås där han bott mestadels av sitt liv. 2 år bodde han dock i Umeå för att läsa Nät- och kommunikationsteknik. Han har även bott tre veckor i Malaysia där han gjorde praktik på gymnasiet. Magnus är en lugn och omtänksam person som värnar om alla varelser. Emellanåt åker han till Gotlands Djurfristad för att hjälpa till att ta hand om djuren på gården.

Raya, 5 år

Bor i Säter

Raya är en finsk lapphund och föddes 1 april 2013 hos en uppfödare i Enviken men sköttes om av Lappnisses Kennel i Säter. Hennes riktiga namn är Lapinlumon Loru. Rayas mamma heter Lapinlumon Kaunis Kamma och hennes pappa heter Lapinlumon Thmatassu. När Raya var 1 år och 9 månader flyttade hon hem till Madelene och Marcus som fick vara hennes fodervärdar. En fodervärd lämnar tillbaka hunden när det är dags för henne att få valpar. Sommaren 2016 födde Raya 6 stycken valpar som alla fick namn på bokstaven L. De kallades för L-kullen. 1 april 2018 skrevs Raya över helt till Madelene och Marcus.

Raya är en otroligt snäll och en väldigt hungrig tjej. Hon älskar att busa och mysa med pappa Marcus och hon vet att mamma Madelene är den som bestämmer (för det mesta). Raya älskar när hela familjen är hemma i huset i Säter tillsammans med henne.

Helge, 8 år

Bor i Midsommarkransen, Stockholm

Helge är född i Norsborg sydväst om Stockholm. Han har en förkärlek till att äta skosnören vilket i ett fall ledde till operation och stor oro hos människor i hans närhet. Han är en livsnjutare som älskar mat, gärna vegetarisk som gurka, sallad, majspad och havremjolk. Han är också tillitsfull, sällskaplig, nyfiken och vill gärna vara med när det händer något. Till kvällen somnar han gärna med att slicka matte på kinden och trampa sig till sömns med tassarna mot hennes hals.

Margreth, 5 månader

Bor på Gotlands Djurfristad

Margreth är född på djurfristaden och är dotter till Lill Eda vars mamma lämnades i en låda på djurfristaden. Margreth är en av få kycklingar som haft turen att kläckas med sin mamma närvarande och växa upp tillsammans med henne.

Stjärnöga, 11 år

Bor på Eoshäll 4H gård

Tillsammans med Lucia bor Stjärnöga på Eoshäll dit hon kom 2016. Under fotograferingen stod hon med rumpen vänd mot mig ganska länge och reagerade inte när jag ropade på henne. Efter ett tag började hon gå iväg. Då jag inte ville störa gick jag också iväg en stund men när jag kom tillbaka igen kom hon till mig och var väldigt nyfiken på min kamera. Hon tyckte om när jag kliade henne på pannan och det kändes som att vi, trots att hon varit lite skeptisk till en början, till slut fick en fin kontakt.

Anton, 5 år

Bor i By

Anton föddes hos en uppfödare någonstans i Sverige. Därifrån blev han som valp såld till en människa utomlands men köpet blev av någon anledning inte av. Istället hamnade han hos en familj ute på landet där han bor tillsammans med en stor familj bestående av många olika djurarter. Anton är passionerad, positiv, och familjekär, han älskar dessutom att busa och leka.

Dante, 4 år

Bor på Gotlands Djurfristad

Dante är född i en lite by utanför Boden. Han föddes av en mjölkko men blev separerad från sin mamma efter bara några dagar som många kalvar blir. Han skulle slaktas men köptes upp av en äldre man som tog hand om honom och tre andra tjurar. De levde ett gott liv men när mammen dog ville familjen skicka tjurarna till slakt. Mammens önskan var dock att tjurarna skulle få leva vidare vilket även var en av släktingarnas vilja. Släktingen övertalade de andra i familjen att försöka ge bort tjurarna och på så sätt hamnade de på fristaden på Gotland. Dante är den som är mest tillgiven av tjurarna.

Melina, 41 år

Bor i Stockholm

Det är jag som är fotograf till den här boken. Jag växte upp på Kvarngärdet i Uppsala med mamma, bror och syster. Mamma härstammar från Grekland och Pappa har en amerikansk blandning av mexikan och europé. När jag var nio år hade jag tapetserat mitt sovrumms väggar fullt med posters på katter, det var även då min första katt Tisse flyttade in till oss. När jag var 21 år skaffade jag mig katt nummer två, Charlie. Tyvärr tog jag bort Charlie när han bara var några år gammal. Det var en traumatisk händelse för mig och det var först när jag skulle fylla 37 år som jag vågade skaffa katt igen, då jag lovat mig själv att behandla katten som den mest värdefulla gåvan. Nu bor jag i Stockholm tillsammans med Maja och behandlar henne som den drottning hon är.

Jag är snabb, nyfiken och har ofta många olika projekt igång samtidigt. Jag tycker om när ingen dag är den andra lik.

Och självklart älskar jag djur. För mig är att älska att låta leva, på egna villkor så gått det går.

Muskot

JORDLINGAR

Melina Reid

Examensarbete för Högskolan Novia
Utbildning: Medianom/Fotograf
Ort: Jakobstad, Finland

EXAMENSARBETE

Författare: Melina Reid
Utbildning och ort: Medianom/Fotograf Jakobstad
Handledare: Emma Westerlund, Lars Rebers
Titel: Jordlingar

Datum: 2019-02-19 Sidantal: 19 Bilagor: 0

Abstrakt

Arbetet handlar om några av de varelser som bor på jorden, förutom människan tar jag upp kor, grisar, får och kycklingar. Syftet har varit att ta reda på de likheter och olikheter vi har samt försöka förstå människans synsätt på dessa djur. Vilka föreställningar har vi om andra djur? Jag har även tittat lite kort på om det är möjligt som människa att leva med att äta en enbart växtbaserad kost. Jag har läst böcker men har även tagit med mina egna samt vänners erfarenheter som djurägare men också min erfarenhet som utbildad sjuksköterska. Jag har besökt 4H gårdar i Sverige samt besökt Gotlands Djurfristad där djuren får leva på sina egna villkor.

Det slutsatser jag kommit fram till när det gäller våra likheter och olikheter är att människan har väldigt många grundläggande likheter med andra arter när det gäller, kroppsbyggnad och känslor. Däremot har människan en förmåga att kunna förändra och bygga upp världen på ett sätt som andra arter inte kan. Därför känns det extra viktigt att människan tar tillvara på sin intelligens och skapar en värld där alla varelser får leva väl och må bra.

Vad jag också kunnat förstå är att det inte innebär ett faktum att få B12 brist om vi avstår från att äta kött, men det är viktigt att äta varierad kost och att det kan vara bra att kolla upp sina blodvärden och kanske ta kosttillskott.

Språk: Svenska

Nyckelord: djur, B12, fotografi, kost, konst, djurgårdar, växtbaserad kost, djurindustrin, etik, empati, intelligens, mat, föda, animaliska produkter, kött, ko, kor, får, gris, grisar, kyckling, kycklingar, höns, höna, tupp, tuppar, miljö, natur, protein, Omega 3, porträtt

BACHELOR'S THESIS

Author: Melina Reid
Degree Programme: Medianom/Photographer Jakobstad
Supervisor(s): Emma Westerlund, Lars Rebers
Title: Earthlings

Date: 2019-02-19 Number of pages: 19 Appendices: 0

Abstract

This work is about some of the creatures that live on earth, humans, cows, pigs, sheep and chickens. The purpose has been to find out what similarities and differences we have and try to understand what approach humans have towards other animals. What conception do we have about other animals? I also shortly looked into if it is possible for a human to live a life eating a plant-based diet. I have read books and I also included my own and my friends' experiences as animal owners as well as my experience as a professional nurse. I visited 4H farms in Sweden and I also visited Gotlands Djurfristad where the animals can live on their own terms.

The result shows that, when it comes to our similarities and differences, humans have many basic similarities with other species in terms of physique and emotions. However, humans have the ability to change and build the world in a way that other species cannot. Therefore, it feels extra important that humans take advantage of this intelligence and create a world where all creatures can live a peaceful and prosperous life.

I also understand that it is not a fact that we get B12 deficiency if we leave out meat and other animal products from our diet, but, it is important to eat a varied diet and that it may be good to take a blood test after a few years to see the outcome and also to take supplements.

Languages: Swedish

Keywords: animals, B12, photography, diet, art, animal farms, plant-based diet, animal industry, ethics, empathy, intelligence, food, animal products, meat, cow, sheep, pig, pigs, chicken, chickens, hens, hen, rooster, roosters, environment, nature, Omega 3, portrait

Innehållsförteckning

1.	Inledning.....	1
2.	Bakgrund.....	2
3.	Det fotografiska arbetet.....	3
4.	Likheter och Olikheter.....	4
5.	Människan, intelligensen och värdet.....	6
6.	Hur människan ser på andra djur och etiken.....	8
7.	Verkligheten och människans uppbyggda tankevärld.....	9
8.	Varför äter vi andra djur?.....	10
9.	Måste vi äta kött? Kan vi överleva på enbart växtbaserad kost.....	11
9.1.	Kort om protein.....	11
9.2.	Kortfattade resultat utifrån boken ”Kinastudien”.....	12
9.3.	Vad saknas i en växtbaserad kost?.....	12
10.	Vad skulle hända med alla djur?.....	13
10.1.	Gotlands Djurfristad.....	14
11.	Lite fakta om djurindustrin.....	14
11.1.	Lite statistik.....	14
12.	Sammanfattning.....	15
	Källförteckning.....	18-19

1. Inledning

För några år sedan befann jag mig i en livskris. Jag hamnade i djup depression och led av svår ångest, stress och oro. För att ta mig ut ur krisen blev jag tvungen att se inåt i mig själv och också titta på hur jag levde mitt liv. Jag insåg hur lite jag visste om mig själv men också att det bara var jag som kunde få mig ut ur mörkret. Flera år senare, när jag väl kommit ut på den ljusa sidan och mådde bra, kunde jag känna att jag inte önskade mig ens min värsta fiende att må så som jag hade mått. Ingen varelse ville jag skull behöva uppleva känslor av ensamhet, dödsångest, smärta och skräck på samma vis. Även då jag första gången slutade äta kött redan 1996 för djurens skull så var det inte förrän jag gått igenom min kris som jag insåg att djur i industrin kanske upplever samma känslor av skräck, oro, stress och ångest, som jag på riktigt ville ta avstånd från allt som har med djurindustrin att göra, eller allt som objektifierar djur. Det har lett mig till detta arbete.

Hur ser människan på sig själv i förhållande till andra djur? Vi äter vissa djur men behåller andra som våra husdjur och tanken på att äta upp vår hund eller katt skulle vara som att äta upp en familjemedlem medan vi utan att fundera närmare på saken äter både gris, kor, lamm och kyckling, eller det beror ju egentligen på vart i världen vi bor. I olika kulturer äts det olika djur. Muslimer vill inte äta gris, i Indien värderas kon som helig, i vissa länder äts det marsvin eller larver och insekter. Varför blir vissa så upprörda över en hundfestival i Asien som går ut på att äta hundar, medan det däremot går bra att steka bacon som i grunden varit en gris? Hur kommer det sig att vi i ena stunden kan gå och titta på årliga koutsläppet och känna glädje över hur glada och söta korna är och i nästa stund stanna förbi en restaurang och äta hamburgare som i grunden ofta är just en ko? Jordlingar, det är så jag kallar oss varelsor som bor här på jorden. I det inkluderar jag inte bara människan utan allt levande liv som har ett nervsystem, en hjärna, ett hjärta och lungor. I det här arbetet skulle jag vilja undersöka vissa av oss närmare. Vad finns det för likheter eller olikheter mellan exempelvis en gris och en hund? Eller en människa och en höna? Varför äter vi vissa djur men inte andra? Hur kommer det sig att vi började äta andra djur från första början och måste vi egentligen göra det för vår överlevnads skull?

Förutom fotograf har jag en bakgrund som sjuksköterska och det är genom min sjuksköterskeutbildning och över tio års jobberfarenhet som sjuksköterska som jag fått lära mig mer om människokroppen och hur den fungerar. Så om andra djur har ett kroppsligt yttre och inre system uppbyggt som människan, varför skulle den reagera annorlunda känslomässigt eller smärtekänsligt?

Jag upplever det som att det system som människan byggt upp främst handlar om att gynna oss människor. Vi bygger vägar och hus och om något djur korsar vår väg så känns det som att det är djuren det är fel på, djuret har hamnat ”fel” och många gånger skjuts de till döds. En älg jag läste om som kommit in på Södermalm sköts just för att den hade hamnat ”fel” (DN, 2018). Vi har byggt upp

ett politiskt system där djur inte kan få vara med och göra sin röst hörd. Jag kan tycka att andra arter exkluderas och allt handlar om att gynna människan. Jag tycker att vissa djur inte ens objektifieras utan de ”produktifieras”, med det menar jag att vad de känner, vill eller behöver på djupet aldrig blir relevant (exempelvis att tvinga hönor att värpa över sin naturliga förmåga, eller att kor fräntas sina kalvar, vare sig de vill det eller inte) och det är vad som fås ut av djuret och vilka ekonomiska vinster som görs som betyder något. Den tankeställare jag får är om det är just det som är problemet, det som orsakat denna miljökras som vissa säger att vi befinner oss i, och att vi måste börja se ”oss” jordlingar som ”Ett”, att vi hör ihop och att vi måste börja inkludera alla arter i vårt tänk, är det inte bara så vi till slut kan få harmoni i vår värld?

2. Bakgrund

Människan är bara en av många arter som bor på den här planeten. Exakt hur många arter som finns är det svårt att få en siffra på, men trots att vi inte är flest till antalet kan jag tycka att människan endast lever för sin egen arts skull, skapar lagar och regler som gynnar människan först och främst och håller alla andra arter utanför vår sfär utom vissa valda djur så som exempelvis hundar och katter här uppe i Skandinavien.

Människan känner, inte bara glädje och lycka utan också smärta, ångest och oro och jag antar att det är för att vi människor ska kunna leva tillsammans som det har skapats etiska regler och lagar som bestämmer vad vi inte får göra mot andra människor. Här uppe i Skandinavien är det till exempel straffbart att misshandla, våldta och döda vår egen art.

Att andra djur också känner har jag själv inte några som helst tvivel om, mycket för att jag själv haft en del djur omkring mig och känt och sett både känslor och personlighetsdrag hos djuren. Redan 1872 skriver Darwin om att djur har en egen intelligens med tankeförmåga, att de kommunicerar och att de skapar nära relationer med varandra (Darwin 2006, 39), men hur kommer det sig då att vi trots det väljer att fortsätta, inte bara äta djur, men även använda djuren som produkter inom djurindustrin där individerna¹ aldrig har en chans? Livet för många djur kommer förr eller senare hamna på ett slakteri där döden är enda utgången, även de som "kasseras", så som Svensk Fågel beskriver processen innan slakt (Svensk Fågel, 2018). Varför pysslar vi om våra hundar men skickar grisen till slakt och äter upp den? Finns det någon skillnad på de två eller är det bara människans sätt att se? Hur ser människans uppdiktade värld ut²? Eftersom människor jag talat med nämnt människans intelligens och medvetenhet som ett mantra och tar det som en anledning till att det är okej att ta kalven från kon, ta bort

¹ Djur är för mig individer med egen vilja, känsloliv och personlighet och jag kommer därför hänvisa dem som detta.

² Den uppdiktade världen för mig är människans förmåga att leva utifrån en tankevärld uppe i huvudet som inte har med verkligheten eller nuet att göra. Att exempelvis imorgon aldrig kommer att existera, eftersom att när imorgon kommer så är det i nuet och hur det ser ut kommer vi aldrig kunna veta i förväg.

djuren från sin naturliga miljö och döda friska djur i tidig ålder, ifrågasätter jag vår syn på vår egen intelligens och vad det innebär att ha ett värde.

Jag läser idag om klimatet varje dag i olika tidningar och för mig gör det att världen känns mindre och jag förstår hur vi, varje mänsklig individ, behöver bli aktiva och agera på det sätt vi kan för att rädda vår natur. Mycket av det jag läser handlar just om att dra ner på vår konsumtion av köttätandet, därför vill jag undersöka närmre huruvida vi kan leva vårt liv med växtbaserad kost och vad det innebär för miljön men också för vår hälsa.

Jag har själv en egen åsikt om att vi både etiskt och empatiskt behöver börja känna mer kontakt med både natur och andra djur. Om Arktis isar smälter och orsakar att vattennivån höjs i Skandinavien, eller om Brasilien skövlar sin regnskog för att kunna föda miljoner kor som ska bli mat till oss människor, men som sen orsakar ökad koldioxid i atmosfären eller orkaner i Skandinavien, så visar det ju hur vädret och naturen är gränslös hur mycket vi människor än vill att gränser ska finnas. För mig visar det ju också hur allt hör ihop och att jorden egentligen är en enda stor landmassa som alla människor har ett ansvar att värna om. Jag anser att vi behöver sluta döda kännande individer som har en egen vilja och personlighet så som jag ser det. Min önskan är att människan ska börja se mer av ett ”vi” och ”oss” istället för ”vi” och ”dem” för bara så tror jag att vi lättare kan jobba för att alla jordlingar ska kunna ha det bra här på vår gemensamma planet men också kunna rädda vår natur, och just därför är det här arbetet extra viktigt för mig att göra.

3. Det fotografiska arbetet

Jag vill genom mitt fotografiska arbete visa de likheter vi människor har med andra djur men också porträttera några av oss jordlingar och skriva en kort historik med namn, ålder, boendeort, något väldigt kort om livshistoriken samt personlighetsdrag, där det är möjligt. När vi lär känna djur lär vi också känna dess personlighet. Några av dessa djur bor hemma hos människan, några bor på 4H gårdar i Sverige och några bor på Gotlands Djurfristad. Bilderna visas i svartvitt för att jag anser att vi på så sätt också blir mer jämlika. Även om vår näsa/nos/näbb är annorlunda utformad så är funktionen ändå densamma och genom att ta bort färgen och göra det till svartvitt anser jag att det är lättare att förstå sambandet. Jag har också i samband med vissa bilder valt ut vissa fakta om djur och djurs beteenden för att få dom att kännas mer som subjekt istället för objekt eller produkter. I första hand vill jag att fotoboken ska bli en tidlös bok om jordlingar.

Då jag inte haft möjlighet att ta med djuren in i studio eller bygga upp en studio på plats på djurgårdarna har jag fotograferat på det vis att jag kunnat mörklägga bakgrunden i efterbehandlingen av bilderna. Vissa bilder har jag fotograferat som miljöbilder då det varit det enda möjliga. Jag har använt mig av naturligt ljus eller min speedlite när den har behövts.

Sebastian Salgado och Tobias Regell är mina främsta förebildsfotografer för arbetet då de båda gör svartvita fotografier, Sebastian Salgado med stark kontrast som jag tycker kan ge en ganska dramatisk känsla och Tobias Regell med en grafisk stil som ger en mer konstnärlig känsla. Andra fotografer jag inspirerats av är Victoria Aguirre som fotograferat kor och hästar, Ken Bams fotografier av tuppar samt Steven Miljavacs fotografier av apor.

Det fotografiska arbetet skulle jag vilja ge ut som bok, inte bara i tre exemplar för detta arbete, utan även för att nå ut till allmänheten. Med allmänheten menar jag de som är intresserade av att knyta an till vår jord på olika sätt, inte bara med naturen men också med andra djurarter. Tanken är att ta arbetet ut ur Jakobstad och ha utställningar på andra platser, i Sverige men kanske också i Finland och gärna få igång en diskussion kring vad man äter och varför för att kunna göra mer medvetna val.

I framtiden vill jag som fotograf fokusera på det konstnärliga arbetet, arbeta med fotoböcker samt fortsätta utforska människans och andra djurarters likheter, olikheter, former och personligheter. Jag har fotograferat en hel del svanar som jag skulle vilja göra en fotobok av och jag gör gärna fler fotoböcker av oss jordlingar. Jag skulle vilja jobba som porträttfotograf av både människor och andra djurarter. Mitt främsta mål som fotograf är att hitta de jobb som ger mig mening, exempelvis att jobba vidare med Gotlands Djurfristad eller Djurens Rätt, som jag jobbade med för mitt examensarbete för Fotoskolan Stockholm eller andra jobb som inte innebär att fotografera djur som produkter (dvs mat, kläder, accessoarer eller annat gjort från individer).

4. Likheter och Olikheter

De mest grundläggande likheterna människan har med andra djur så som kor, grisar, får och höns är våra organ och sinnen. Vi har ögon att se med, en näsa, näbb eller nos att känna dofter och lukter med, vi har öron att höra med och vi har en mun att kommunicera och äta med. De lika organen är olika utvecklade hos olika arter, exempelvis har kor, grisar och får lägre färgomfång än människan men ser istället bättre i mörkret (Jensen 2018, 32). Grisar, kor, höns och får har dessutom sina ögon mer på sidan vilket gör att de har en vidare syn än människan (Jensen 2018, 32). Hönor har till och med så vid syn att de, samtidigt som de pickar i sig frön på marken, har översikt på det som händer ovanför och baktill. De kan dessutom se ultravioletterna mönster, sådant som för människan är omöjligt att se med blotta ögat. Däremot ser hönor inte speciellt bra i mörker (Jensen 2018, 33). Grisar, kor och höns kan snappa upp mycket svagare ljud än människan, och de kan även förstå vilken riktning ljudet

kommer ifrån. Hönor kan exempelvis uppfatta prasslet från en larv eller skalbagge när de letar efter mat. (Jensen 2018, 34). När det gäller dofter är både grisar och kor ganska överlägsna våra vanliga husdjur som exempelvis hundar. Grisar används exempelvis för att dofta fram tryffel i skogen (Jensen 2018, 33). Jensen skriver i sin bok om ”Djurens Känslor” att både grisen och kon har ett speciellt organ i munhålan som kallas för ”Jacobssons organ”. Det tar upp vissa doftämnen som leder signalen vidare till en särskild del av hjärnan. Genom att ”flamera” beskriver Jensen det som att det är på detta vis, att göra vissa rörelser med munnen och läpparna, som kon tar upp doftämnet och får kontakt via organet (Jensen 2018, 34).

Förutom sinnesorganen har vi alla också ett hjärta som slår livet ut, vi har ett par lungor, lever och njurar. Vi har ett inre matsmältningssystem med matstrupe, magsäck och tarmar men där människan endast har en magsäck har kon fyra stycken vilket är anledningen till att kon idisslar. Trots likheten med matsmältningssystemet så bryter vi ner maten på lite olika sätt. Vidare har människan också precis som de andra djuren ett inre nervsystem som leder impulser till hjärnan via ryggmärgen. Nervsystemet kan vara olika utvecklat hos olika individer men det gemensamma är att vi känner via nervsystemet som genom olika stimuli triggar igång olika centra i hjärnan. Det som också står klart och tydligt efter många års olika studier som jag läst om i olika böcker är att djur känner smärta och upplever ångest, stress och oro precis som oss människor. Det viktiga att komma ihåg i detta avseende är att smärta är smärta, ångest är ångest och lidande är lidande. Det finns självklart olika grader av dem alla. Inom sjukvården använder man sig av en skala från ett till tio, VAS, för att be patienten beskriva sin smärta, där 0 är ”ingen smärta” och 10 är ”värsta tänkbara smärta”. Då varken mindre barn eller djur kan stämma av sin smärta på en skala får betraktaren själv försöka avgöra. Några tecken som visar på att någon lider av extrem smärta är skrik, höga läten och kroppsliga rörelser, något som djur tillämpar lika väl som människan (Ryder 1998, 53). En ko exempelvis som blir stressad efter att hennes kalv tagits ifrån henne visar detta genom att råma, gå fram och tillbaka och/eller försöker ta sig till kalven. Kalven som också blir stressad råmar också mer och försöker ta sig ur sin box (Djurens Rätt 2018, 16).

Ett djur behöver precis som människan sömn och precis som människan så kan djur falla in i djup sömn om de känner sig trygga. De slappnar av, blundar och lägger sig bekvämt. På samma sätt påverkas även djur precis som människan, av humöret när de inte fått sova ordentligt genom exempelvis dåligt humör (Young 2003, 45). Som tidigare nämnts känner djur rädsla, misstro, ilska, hunger och ångest precis som människan. Genom blickar eller olika läten på sitt råmande kan kor kommunicera olika känslor (Young 2003, 49) Människan kommunicerar också genom ansiktsuttryck, kroppsspråk och sitt eget språk eller läten. Det som däremot skiljer människan från andra djur är förmågan att distanskommunicera. Jag kan exempelvis sitta i Sverige och prata med någon i Kina. Jag kan också sätta ihop bokstäver till ord och sätta ihop ord till meningar genom skrift.

Något annat som skiljer människan från många andra djur är förmågan att samla ett stort antal människor på samma plats under en kort tid, ta exempelvis en konsert med 10 000 människor som för det mesta har en fredlig utgång. Ta istället 10 000 av en annan djurart, exempelvis katter, hur skulle det gå? Om 10 000 människor som istället tvingas att leva ihop i ett trångt utrymme, utan att kunna dra sig undan, hur mår de? Och hur mår egentligen kycklingarna som trängs i tusentals varje dag utan att kunna tillfredsställa ett sådant grundläggande behov som att sätta sig på den trygga sittpinnen som skyddar mot faror? (Jensen 2018, 39)

Det går att räkna upp otaliga likheter och olikheter mellan oss olika arter som bor här på jorden, men det viktigaste av allt är kanske att komma ihåg att människan har byggt upp ett politiskt system som djur inte kan delta i. De kan exempelvis inte gå och rösta, därför känns det extra viktigt att vi människor, som byggt upp systemet, inkluderar och även röstar för andra arter som inte har en chans att kunna påverka. En annan art ska inte behöva bli som oss människor för att ha rätt att få existera på den här jorden på sina villkor.

Vi vill leva här på våra egna villkor, varför skulle det vara annorlunda för andra djurarter.

5. Människan, intelligensen och värdet

Här uppe i Skandinavien vill jag tro att vi försöker jobba på att värdera människan som lika mycket värd oavsett intelligens, status eller härkomst. Det betyder att oavsett hur hjärnskadad en människa föds eller blir skadad i en olycka så håller vi personen vid liv så länge hen kan andas av egen kraft. Dödshjälp är förbjudet i Sverige och en person som lider starkt av att leva måste bege sig till Schweiz för att få avsluta sitt liv självalt. Samtidigt som detta sker dödar människan miljarder av friska djur, som vill leva, varje år, djur som jag anser har en egen intelligens och som både kan tänka, kommunicera och planera. I sin bok om människans härkomst skriver Darwin om hur andra djur, precis som människan, även har en förmåga att känna förundran och nyfikenhet, de är även uppmärksamma, har ett minne och kan till och med resonera (Darwin 2006, 39).

I världen dödas varje år 70 miljarder djur (Oppenlander 2012, 11). Det är 10 gånger fler än vad det finns människor på vår jord. Det dessa 70 miljarder djur behöver för att bli till mat på vår tallrik är egen mat som tar upp stora marker för att odla på, vatten både för att odla deras föda samt för att dricka själva och bränsle för att transporteras på olika sätt till olika instanser (Oppenlander 2012, 11). Så istället för att producera direktmat till människan så produceras det idag mat till levande liv som blir till mat till människan. Tänk tanken att använda denna mark till att odla växtbaserad mat till människor som fortfarande inte har tillgång till varken mat eller rent vatten. Tänk tanken att minska ner antalet av alla dessa djur som människan gör till mat genom att sluta tvångsinseminera dem och istället låta några vara kvar och bo fria liv på sina villkor på upprättade djurfristäder där människan

kan komma och hälsa på. Är inte det ett tecken på mänsklig intelligens, både att kunna föreställa sig tanken men också förmågan att kunna genomföra tanken till att bli verklighet? För om det är något som jag hört människor från olika håll upprepa som ett mantra är att vi är mer intelligenta och mer medvetna än djur och att vi “är högst upp på näringskedjan”. När jag ifrågasatt vad detta egentligen betyder har jag upplevt svaret vara otydligt men att det är därför som vi har rätten att använda djur som mat och produkter. Exempelvis beskriver, Arla, en av Sveriges största producenter av mjölkprodukter, mjölkkon som mindre intelligent än människan som dessutom är hormonstyrd och kan därför med gott samvete ta kalven från kon, kalven som, så som jag ser det, är lika mycket barn till kon som vi är till våra mammor och pappor. När kon inte längre kan bli gravid och föda barn för att få mjölk så kan de då, också även där, med gott samvete skicka kon till ett slakteri (Arla, 2018) där hon sen kan blir mat och/eller en handväska till människan.

Jag har som sagt upplevt att människor ständigt tar upp sin egen intelligens i jämförelse med andra arter, ett exempel, att hönor skulle vara extremt ointelligenta. Är det viktigt för människan att känna sig intelligent och medveten? Vad innebär det egentligen om en människa inte är speciellt intelligent och medveten? Det kommer alltid finnas människor som är mer eller mindre intelligenta än en själv. Människan kanske ser hönans som ointelligent i vår värld, men kanske vi är extremt ointelligenta i hönans värld. Att skriva om intelligens och medvetenhet och vad det egentligen är skulle kunna bli ett helt eget arbete, därför vill jag betrakta världen istället, miljöförstörelsen, krig, våld och alla andra problem som finns, vilka tar vi in i begreppet när vi säger att människan är intelligent och medveten? Hur många människor i världen styrs inte av sina hormoner? Att använda intelligens som ett argument blir bara en bortförklaring till att äta kött, den verkliga anledningen klargörs aldrig. Är det rädslan för förändring och ändrade vanor? Är det människan som ett rovdjur som håller fast vid ätandet av andra arter? Människan är, för mig, utan tvivel kreativ, låt oss då använda oss av den kreativa intelligensen till att bygga upp ett samhälle där alla kännande varelser ska få ha det bra. I grupp kan människan uträtta stordåd, för om det är något som människan är bra på så är det att arbeta i team, vissa bättre än andra, men trots allt, se allt som människan byggt upp, det har alltid krävts en grupp av människor som samarbetat för att bygga en stor byggnad. Så hur mycket mer intelligent är den enskilda individen i jämförelse med varandra. Kan det vara så att vissa hönor faktiskt är mer intelligenta än vissa människor? Eller att grisar faktiskt är mer intelligenta än hundar? Om så vore fallet, vilka argument har vi då kvar för att se dessa djur som objekt och produkter som dödas istället för individer med rätten att få leva långa levnadsår precis som människor, hundar och katter?

Sätt en ensam människa i skogen utan ett vapen tillsammans med en varg. Vem kan en då peka på har sagt att människan står högst upp i näringskedjan för att överleva den situationen? En enda människa har troligtvis inte så stor chans mot en varg, ändå har vi lyckats domesticera vargen och avlat fram hunden, det borde vara ett bra bevis på att människan har en kreativ intelligens, så än en gång, låt oss då använda den intelligensen till att skapa något bra som gynnar alla jordlingar.

6. Hur människan ser på andra djur och etiken

Hundar och katter har sedan länge varit godkända husdjur i Sverige och Finland som vi absolut inte vill se på tallriken. Skulle någon berätta efter en avslutad måltid att vi precis ätit en Golden Retriever skulle antagligen många vilja sätta ner fingrarna i halsen och spy. Om det däremot är en ko eller gris i maten, hur många skulle reagera? För hur ser vi på grisar till skillnad från exempelvis hundar?

Melanie Joy, professor i psykologi har genom åren frågat sina elever vad de anser om vissa djur. Exempelvis har svaret varit att grisar är lata, ointelligenta och smutsiga (Joy 2010, 24). Om vi då tittar lite närmare på dessa tre påståenden, är de verkligen sanna? Att grisar är lata stämmer inte nämnvärt, för hur rörliga kan en gris vara i sitt bås? Faktum är att studier har visat att det första som kom igång när en gris fick en större plats att röra sig på var deras lekbeteende som innebär att de springer runt med varandra (Jensen 2018, 122). Är då grisar ointelligenta? I sin bok om ”Djurens Känslor” skriver Jensen (2018, 147-148) att grisar inte bara är intelligenta utan det känner även precis som människan glädje av att lära sig nya saker. Det sista påståendet om att grisar är smutsiga kan komma av att grisar tycker om att rulla runt i lera, men varför gör de då detta? Grisar kan inte svettas då de inte har några svettkörtlar och kan därför tycka om att svalka sig i en sval lerpöl under varma sommardagar (Joy 2010, 25).

Varifrån kommer dessa tankar om grisen och varför har de uppstått? Hur mycket mer tror vi om alla djur som äts som faktiskt inte stämmer? Och hur länge ska vi fortsätta mata oss själva med felaktig information för att berättiga döndandet av oskyldiga individer?

Peter Singer försöker i sin bok ”Praktisk Etik” ta upp frågor som rör människans individuella handlingar däribland jämlikheten för djur och beskriver etiken som ett rimligt synsätt. I etiken ligger den fundamentala jämlikhetsprincipen som handlar om alla människors lika värde. Principen kommer fram till att jämlikhet inte handlar om intelligens utan om varje individs intresse och att det är lika hänsyn till varje individs intresse som utgör jämlikheten, sådana intressen beskriver Singer är intresset att undvika smärta, att tillfredsställa elementära behov, att uppleva varma personliga relationer och mycket annat (Singer 2016, 46). Principen som beskrivs innebär även att varelser som inte tillhör vår art har samma intressen (Singer 2016, 72). Eftersom andra arter har samma grundläggande intressen som människan så är det inte etiskt försvarbart att exploatera och utnyttja andra arter (Singer 2016, 73).

7. Verkligheten och människans uppbyggda tankevärld

Jag börjar med att ta upp en sådan enkel sak som ordet näsa. Vi har bestämt oss för att, på svenska, kalla vårt luktorgan hos människan för näsa. På en kyckling har vi bestämt att det ska heta näbb och hos en katt eller hund, en nos. Näsa, nos och näbb är den uppbyggda världen hos människan, när det i grund och botten är samma sak, ett organ att känna dofter med, och allt hade kunnat kallas för näsa.

Jag fortsätter med något mer djupgående, något som framkommit i diskussioner jag haft med människor som äter djur är att det anses okej med döndandet av djur där inget ”onödigt lidande” tillkommer. Vad innebär egentligen ett onödigt lidande? Vem bestämmer vart gränsen går vid onödigt lidande? Då varje individ även i djurvärlden är olika (Safina 2015, 392) så går det inte att generalisera en gräns, borde den inte vara just individuell? En kyckling som känner ångest i slakteriet, vem kan bestämma att det skulle vara ett tolerabelt lidande för just den kycklingen? Vad skulle individerna själva anse? Safina beskriver det i sin bok ”Beyond words” att vi generaliserar andra arter men att det är först när vi ser dem som individer som vi också kan upptäcka olikheterna mellan individerna (Safina 2015, 392).

En annan uppbyggd tanke hos människan är att djur är kött, verkligheten är dock att kött är ännu ett uppbyggt ord hos människan som döljer det som verkligen äts, vilket är muskler och fett från ko, gris eller annat djur (Oppenlander 2012, 10), muskler och fett som även människor, hundar och katter består av. En annan verklighet är att djur inte är protein, Livsmedelsverket beskriver proteinet som ett näringsämne som byggs upp av 20 aminosyror och som finns i nästan all kost, till och med i salladsblad. För att kunna tillgodogöra sig proteinet måste man tillföra sig kalorier som är det samma som energi, om inte kroppen tillförs energi kommer proteinet brytas ner istället och användas som bränsle istället för som byggstenar. Fett och Kolhydrater är näringsämnena som tillför kroppen energi och faktum är att mycket av de djurprodukter som människan äter innehåller just fett från djuret och inte protein (Oppenlander 2012, 10).

Människor är bra på att komma på med olika uppbyggda sanningar om djur för att berättiga ätandet av dem, exempelvis att de inte känner lika mycket som oss, att vi måste äta djur eller att de är till för oss att äta (Leenart 2017, 62). Vi avskärmar oss från djuren vi äter och tvingar oss att inte känna känslomässig närhet med dem, vi gömmer undan verkligheten om hur det faktiskt ser ut i industrin och i slakterierna och stänger av medvetenheten (Leenart 2017, 62) allt för att fortsätta kunna äta våra ”älskade” kor. De är bara att granska djurproduktsreklamen, har Arla någonsin visat processen när kalven tas från kon? Eller har Kronfågel visat vägen till slakteriet? Hur man uttrycker sig kan också vara ett sätt att undvika kontakten med verkligheten, ”De har erbjudit oss sina tjänster i tiotusen år” beskrivs det i boken ”Kor, en kärlekshistoria” (Magnusson, Ottosson, Ottosson 2011, 5), men verklig-

heten är att människan tagit mjölken och tagit köttet. Viket djur har frivilligt givit bort sin kalv? Vilket djur har frivilligt tagit sig till slakteriet? Och är det verkligen sann kärlek att döda och äta upp någon?

Ett annat mantra jag hört människor säga om djur är att djur är bra på att vara i nuet, ännu en anledning att det är okej att ta kalvar från sin mamma, tvinga honor att värpa över sin normala produktion och döda djur i slakt. Men om djur lider i nuet, om djur blöder från öppna sår i nuet, om en ko råmar av förtvivlan när hennes kalv tas ifrån henne, i nuet, om en gris skakar av rädsla på bandet mot koldioxidförgiftningen, i nuet, är det inte just det som är så fruktansvärt, att just i detta nu är det djur som lider för att de utnyttjas av människan? Vi människor är ju också bara i nuet, eftersom det är det enda som existerar, hur människan än fastnar i sina fantasier om det som var igår eller det som kanske händer imorgon. Imorgon är bara en del av vår uppbyggda värld som inte existerar. Däremot är det i nuet som alla våra uppbyggda tankar existerar om imorgon eller hur världen ser ut. Verkligheten är att vi aldrig kommer kunna veta med all säkerhet hur mycket en annan varelse lider eller hur medveten en annan varelse är. Allt vi tror är bara uppbyggt i vår inre värld. Av egen erfarenhet är jag säker på att människan skulle må bra av att istället för att befinna sig i den uppbyggda tankevärlden, ta sig ner till sitt känsloliv och fråga sig, ”vad känner jag i detta nu?” Ta det på allvar. Jag tror det hör ihop, att när du kan ta dig själv och dina känslor på allvar så kommer du också kunna ta in det andra varelsen känner i detta nu och även ta det på allvar. Inom vården har vi lärt oss att jobba med alla människor med värdighet och respekt och som om de vore medvetna även om de till synes inte är det, eftersom vi lär oss att vi aldrig med all säkerhet kan veta hur medveten någon är. Jag kan inte se varför det skulle vara annorlunda för djur som är så lika oss på så många sätt och vis.

8. Varför äter vi andra djur?

Människan har alltid ätit djur för sin överlevnads skull. Yuval Noah Harrari beskriver i sin bok ”Sapiens – en kort historik över mänskligheten” hur människan från början levde som ett jägare-samlarfolk och åt smådjur och samlade det de kunde hitta (Harrari 2012, 19). För omkring 300 000 år sedan lärde sig människan att göra uppeld, det har varit en historisk vändpunkt i vårt ätande och för vår överlevnadsförmåga. Genom att få kontroll över elden kunde människan värma sig, laga mat, skrämma iväg andra djur och bränna ner skog och mark (Harrari 2012, 20-21). Så för vår egen överlevnads skull åt vi det vi fick tag på. Om det var växter som hittades så blev det kanske lunchen, fångades ett djur så blev det kanske middagen. Att vår art överlevt så länge menar Harrari är just vår förmåga att kommunicera och förmedla information till många andra människor samtidigt, men också människans förmåga att hitta på historier och få andra att tro på att de är verkliga, han tar upp exempel så som stater, aktiebolag och mänskliga rättigheter (Harrari 2012, 44). Jag kan tycka att vår förmåga att leva efter en uppbyggd värld är det som både hjälper oss och förgör oss. Det gäller ju på något sätt att leva efter de ”rätta” fantasierna. Vi åt det vi kom över för att överleva, men idag ser världen helt

annorlunda ut än när vi levde som jägare-samlare. Många människor i världen lever ett liv av överflöd både när det gäller prylar och mat. De tidiga jägare-samlarna var ett kringvandrande folk och kunde inte ha ett helt hus av prylar. Allt verkar ha förändrats när vi gick från att vara jägare-samlare till fasta jordbrukare. Plötsligt blev vi beroende av platsen vi var på och beroende av födan vi odlade (Harrari 2012, 87). Det var också i och med att vi gick över till jordbruket som vi på allvar började domesticera och avla andra djurarter så som kor, får, grisar och höns (Harrari 201, 96-97). Men har det inte gått över styr? Hur långt har vi inte gått i våra fantasier om att vi behöver kött för vår överlevnad i hur vi behandlar andra djur? Vi slaktar en kyckling efter 35 dagar då den uppnått sin huvudvikt eftersom det inte är ekonomiskt hållbart att låta kycklingen leva och slakta den några år senare, men som Harrari beskriver det så är det ju ändå under slavlika onaturliga förhållanden som är främmande för deras behov som vi låter djuren inom industrin leva sina dagar eller levnadsår (Harrari 2012, 98). Är det verkligen värt köttet på tallriken om vi nu inte längre behöver det för att överleva?

9. Måste vi äta kött? Kan vi överleva på enbart växtbaserad kost?

Att välja bort kött från tallriken är ett lyxval. Det finns många i världen som inte ens har mat för dagen, så att be någon som håller på att dö av hunger, att inte äta djur eller djurprodukter, om det är det som erbjuds, är inte något som jag vill lägga en värdering i. Den här texten riktar jag till de som jag tror har den lyxiga möjligheten att göra val.

Det som skiljer en människa som äter djur från en människa som inte äter djur är att den förstnämnda väljer in djur och djurprodukter i sin mat, med andra ord, en människa som äter djur äter fortfarande också växtbaserad kost men med tillägg. Så att välja bort djur från kosten innebär inte en helt främmande väg. Du kommer fortfarande äta ris, potatis, tomater och gurka och kanske ta ett äpple eller ett päron då och då. Halva arbetet är så att säga redan gjort för att ställa om sig till att inte äta djur. Men kan människan överleva utan djurprodukter, hur är det egentligen med B12?

9.1 Kort om protein

T.Collin Campbell är en forskare inom biokemi som specialiserat sig på näringslära. I sin bok Kinastudien beskriver han om hur han själv växte upp på en bondgård där ätandet av djur aldrig var något någon ens reflekterade över om det var rätt eller fel. Han åt ägg, bacon, korv, skinka och drack färsk mjölk varje morgon och hjälpte sin pappa med jobb på gården. När pappan var 61 år fick han sin första hjärtattack och dog sedan av en ny när han var sjuttio år. Genom över 40 års studier har Campbell kommit fram till det sjukliga med att äta djurprodukter och det friska med att äta växtbaserad kost (Campbell 2006, 34-43). Mycket har kretsat kring forskning av protein och dess effekter. Även han tar upp missuppfattningen om att protein är kött och kött är protein. Campbell (2006, 52-53) beskriver det som att det finns en mängd olika varianter på protein genom olika kedjesammansättningar av

aminosyror som bildar proteinet där olika sorters protein anses vara av olika kvalitet, där kvaliteten står för ”förmågan som matens proteiner har att tillföra rätt sorts aminosyror i rätt mängd så att kroppen kan bilda nya proteiner.” Den mat till människan som bäst innehåller proteiner med precis rätt mängd av de nödvändiga aminosyrorna är vårt eget människokött. Då människan inte vill äta sin egen art har vi valt det näst bästa, vilket är andra arter. Begreppet kvalitet handlar om hur effektivt proteinet i maten främjar kroppens tillväxt, men det är inte detsamma som att främja bästa hälsan. Enligt Campbell finns det en mängd olika forskning som visar på att växtproteiner som ger en mer långsam men stabil process i bildandet av proteiner, också är den nyttigaste typen av protein.

Protein som ger en snabb tillväxt hos människan är med andra ord inte det mest hälsosamma, så vad har studierna visat som Campbell kommit fram till i egna och andras forskning?

9.2 Kortfattade resultat utifrån boken ”Kinastudien”

Här sammanfattar jag de viktigaste resultaten som tas upp i Kinastudien. Siffrorna inom parentes anger sidnummer i boken.

- Det finns ett samband mellan animaliska produkter och cancertillväxt (76-80).
- Animaliska produkter kan leda till förhöjd kolesterolhalt som i sin tur leder till hjärt-kärlsjukdommar så som exempelvis hjärtinfarkt (134-142).
- Fetma är starkt förknippat med animalisk kost (160-161).
- Animalisk kost förknippas även med sjukdomar så som diabetes, njursten, stroke, förstoppning, högt blodtryck, artros, Alzheimers, prostatacancer, bröstcancer och mycket mer (247-248)

9.3 Vad saknas i en växtbaserad kost?

Campbell (2006, 253-254) nämner fyra näringsämnen som saknas i växtbaserad kost, kolesterol, som kroppen tillverkar på egen hand i levern, A-vitamin som kroppen tillverkar själv av betakaroten, och D-vitamin som kroppen producerar när huden utsätts för solljus. Det fjärde näringsämnet som är det mest omdiskuterade när det gäller avhållandet av animaliska produkter är vitamin B12. Det tillverkas av mikroorganismer som finns i jorden och av mikroorganismer som finns i tarmen på djur och människor. Den mängd B12 som produceras i vår tarm är inte tillräcklig och därför måste vi inta den via maten. Växter som odlas i frisk näringsrik jord med hög halt av B12-vitamin absorberar in det och på så sätt kan vi också få i oss B12 via växtriket. Tyvärr odlas numera mycket av våra grönsaker i ”livlös” näringsfattig jord. På så sätt saknar jorden vitamin B12 och så även grönsakerna som då inte kan ge det vidare till oss människor. Förr fick vi B12 från grönsaker som inte tvättats helt rena från jord. Det går att leva ett liv helt baserat på växtbaserad kost. Om man ska gå efter Campbells studier så

gynnar det ju till och med hälsan mer genom att avstå från animaliska produkter. Men det krävs att man omsorgsfullt tar hand om sig själv och sin kost och för att vara på den säkra sidan bör tillskott av vitamin B12 tas vare sig du är barn eller vuxen (Singer 2016, 78).

En gång i tiden kanske det var livsviktigt för människans överlevnad att äta djur då B12 lättast kunde fås via köttet. Jag drabbades själv av B12-brist efter att i många år avstått från att äta djurprodukter. Jag är bra på att känna in min kropp och gick tack och lov till läkaren i tid, för B12-brist kan exempelvis ge permanenta neurologiska skador (Livsmedelsverket, 2019). Med det sagt betyder det inte att en människa som väljer bort animaliska produkter ur kosten kommer att få B12-brist. Alla är olika och har olika förmåga till upptag. Dessutom handlar det nästan uteslutande om vad man äter. Precis som för människor som äter kött handlar det om att äta en varierande ”nyttig” kost, men skulle man vara orolig finns det gott om kosttillskott att välja bland. Jag själv tar två tabletter varje morgon, en med järn och en med vitamin B12. Men skulle jag glömma ta mina tabletter någon dag så är det inte hela världen. För många människor behöver det inte längre vara på liv och död att sluta äta djurprodukter.

Ett annat ämne, Omega 3, är också livsviktigt för människans överlevnad, ett fleromättat fett som bland annat behövs för att kroppen ska kunna bygga och reparera celler. Förutom vissa alger så får man även i sig det via vissa nötter till exempel valnötter eller olika oljor så som rapsolja (Livsmedelsverket, 2019), men även där finns det gott om kosttillskott att ta till för den som vill.

Ju mer kunskap om kost vi har desto lättare blir det också att kunna leva ett hälsosamt liv. Det finns inga undantag vare sig vi äter kött eller en enbart växtbaserad kost.

10. Vad skulle hända med alla djur?

Jag upplever det som att det finns en stor rädsla bland människor som äter djur som jag pratat med angående vad som skulle hända med alla djur om djurindustrin läggs ner och vad som skulle hända med alla människor som jobbar inom djurindustrin. Skulle allt bara kollapsa? Självklart måste människan skapa en plan till hur det skulle gå till, precis så som det går till när pälsdjursfarmar stängs ner, det sker inte bara på en dag. Men någon gång behöver vi i alla fall börja titta på det och börja diskutera hur det skulle kunna gå till. Människor kommer fortfarande behöva äta odlad mat. Mark som odlas för att göda djuren vi äter kan göras om till odling av växtbaserad kost. Vi kan även sluta tvångsinseminera djur och istället låta djuren få ha sex på naturligt vis, precis som vi människor vill. Med tanke på hur människan tagit djuren ifrån sin naturliga miljö och gjort om dem så de kanske inte längre skulle klara sig själva ensamma i naturen, är det inte mer än rätt att staten upprättar djurfristäder där djuren kan leva sina liv på sina egna villkor.

10.1 Gotlands Djurfristad

På Gotland finns ett exempel på hur grisar, kor, kycklingar, höns, får och andra djur kan leva i harmoni med varandra på sina egna villkor utan att människor tvingar dom att vara eller göra något som de inte vill. Djurfristaden tar emot djur som varit avlivningshotade, vanvårdade, eller övergivna sällskaps- och lantbruksdjur. På fristaden blir de behandlade som kännande och unika individer. Fristaden folkbildar även inom ämnet djuretik och visar även ett synsätt där djuren har ett eget värde och rätt till sina egna liv. Djuren behandlas med värdighet istället för produkter och ägodelar (Gotlands Djurfristad, 2018).

De djur som tvingats leva i burar, trånga bås, eller som kycklingar på ett golv med tusentals andra kycklingar, får på fristaden äntligen leva på det vis som var meningen, i naturen, på egna villkor, där de kan få känna solen värma deras kroppar, om de vill.

11. Lite fakta om djurindustrin

- En höna som värper ägg inom industrin skickas till slakt efter drygt ett och ett halvt år, då orkar inte hönan producera lika bra längre efter att ha tvångsproducerat ägg över sin naturliga förmåga (Djur-rättsalliansen, 2018).
- En kyckling som blir till mat till människan får aldrig se sin hönsmamma och skickas till slakt efter 35 dagar (Djur-rättsalliansen, 2018). Jämför en höna som får leva i frihet i lugn och ro på en fristad eller annan plats kan leva i upp till 10-15 år (Jensen 2018, 76).
- En gris som ska bli till mat till människan skickas till slakt efter 6 månader, jämfört den naturliga miljön och i lugn och ro kan en gris bli upp till 10 år (Jensen 2018, 21).
- En ko kan leva i över 20 år. Inom djurindustrin blir kor aldrig äldre än 3-4 år då de skickas till slakt (Jensen 2018, 94).
- Lamm får leva sex till åtta månader när de sen skickas till slakt (Djur-rättsalliansen, 2018).

11.1 Lite statistik

- 251 200 får slaktades i Sverige 2016 (Djurens Rätt, 2018), ungefär som att slakta alla invånare i hela Svenska Norrbotten (scb 2018).
- 100 024 600 kycklingar slaktades i Sverige 2017 (Djurens Rätt, 2018), ungefär som att slakta alla invånare i Sverige, tio gånger om (scb 2018)
- 411 020 nötdjur slaktades i Sverige 2016 (Djurens Rätt, 2018). Det är 25 000 fler individer än de som bor i Uppsala (scb 2018)
- 2 526 500 grisar slaktades i Sverige 2016 (Djurens Rätt, 2018) vilket är lite fler individer än de som bor i hela Stockholm (scb 2018)

Totalsumman, räknat på bara omkring ett år, blir 103 213 320 (Etthundratre miljoner tvåhundra-tretton tusen trehundra-tjugo) friska kännande individers liv som tagits bort av människan. Det är ungefär som att slakta hela Sveriges befolkning tio gånger om plus lite till.

Summan är så stor att det för mig blir svårt att greppa. Några få som skulle ha lagts på denna summa friköptes och fick komma till Gotlands Djurfristad. Moa var en av dem. Hon hann leva en månad i frihet innan hon gick bort efter det slitsamma liv som äggindustrin åsamkat hennes kropp (Gotlands Djurfristad, 2018).

12. Sammanfattning

Jag ville att mitt arbete skulle handla om oss jordlingar och min utgångspunkt var min undran över hur människan ser sig själv i förhållande till andra djur som bor här på jorden. Jag var också nyfiken på våra likheter och olikheter med andra arter och jag hade en undran om det är möjligt för oss människor att kunna leva genom att äta en enbart växtbaserad kost. Min egen inställning från början går nog inte att ta miste om. Jag är själv uppvuxen med katt och bor tillsammans med katten Maja nu. Jag har även en vän som äger flera djur så som åsnor, hästar, getter och hundar. De har även tidigare haft både katt, höns, kycklingar och tupp. Jag har med andra ord haft mycket djur omkring mig i mitt liv och jag har alltid känt en närhet och kontakt med de flesta av dem, det enda jag behövt ha med mig är min egen närvaro och kontakt med mig själv, precis som när jag lär känna en annan människa.

Att en annan arts kropp, som i grunden har likheter med människans, skulle fungera liknande är för mig inte helt främmande. Av mina slutsatser kan jag dra att våra sinnen har samma funktioner men de är lite olika utvecklade. Vissa har även sinnen som vi människor inte har. Så jag tänker att om vissa djurs sinnen är känsligare än människan, att de exempelvis har en skarpare syn, ett bättre luktsinne eller bättre hörsel, varför skulle det vara annorlunda med känseln? Att djur känner har jag än en gång fått besvarat att det inte är mer annorlunda för dem än som för oss men att det, eftersom vi inte talar samma språk som andra djur, enda vi kan utgå från är att göra precis så som vi bedömer små barns smärta, genom att titta på kroppsspråket. En gris som skakar i lastbilen på väg mot slakteriet, kan det vara av rädsla? Eller en ko som råmar efter att kalven tagits ifrån henne, kan det vara av sorg och förtvivlan? Och vad är det egentligen kycklingarna skriker så högt, de som tvingas födas upp inom industrin, att till och med människor som kommer in måste bära hörselkåpor? Kom ihåg den känsliga kycklingens hörsel, var är kycklingarnas kåpor? Varför väljer vi att utsätta dem för detta? Vid mitt besök på Gotlands Djurfristad träffade jag många höns och tuppar. Jag blev förvånad över hur tysta de var. De ”pratade” stillsamt med varandra ibland och går inte ens att jämföra med ”kacklet” jag hört från djurindustrin som jag bara i min fantasi kan föreställa mig är den eviga stress, ångest och oro de utsätts för som de uttrycker.

Under arbetets gång fick jag upp ögonen för fler djur än de jag skrivit om i detta arbete och har även tagit med kanin, åsna, bagge, tjur, get och häst i fotoboken. Något som bekräftats för mig är att de som står djuren nära också har kunnat bilda sig en uppfattning om hur djuret är, exempelvis, lugn, nyfiken eller familjekär. Ju mer tid en tar till att lära känna en varelse desto mer får en också veta, det gäller både andra människor och andra arter. Om en människa kan se olika personlighetsdrag i olika djur, gör det dem inte då till individer?

Min frågeställning om hur människan ser sig själv i förhållande till djur anser jag beror helt på individen. Bland annat har jag under arbetets gång fått höra att marsvin är nationalrätten i Peru. Det är, vad jag vet, inte så vanligt att man äter det här uppe i Skandinavien. Så katt, gris, hund, kanin, ko, lamm, får, människa, marsvin, kyckling, larver, vad vi väljer att äta tycks vara vad vi själva väljer att tro är rätt för oss, det som blir vår uppiktade sanning. Så istället för att värdera rätt eller fel kanske frågan att ställa egentligen skulle vara vad konsekvensen blir? Vad blir konsekvensen av att slakta friska, kännande djur som vill leva lika mycket som en människa? Kan konsekvensen bli att de känner skräck och rädsla på slakteribandet eller ångest när de gasas med koldioxid? Vad blir konsekvensen av att kycklingar kläcks i kläckerier där de aldrig får se sin hönsamma, eller tusentals tvingas trängas på hårt betonggolv där kacklet är öronbedövande? Kan konsekvensen vara stress, ångest och oro ett helt 35 dagars liv? Vad blir konsekvensen av att hönor hålls i burar och tvingas värpa över sin normala produktion? Kan konsekvensen vara, förutom stress, oro och smärta, att det är vanligt med kronisk äggledarinflammation? Vad blir konsekvensen av att mjölkkor ständigt måste föda kalvar för att vi ska kunna ta deras mjölk och att vi dessutom tar kalvarna ifrån sina mammor? Kan konsekvensen bli sorg, smärta och ångest för både ko och kalv? Kan konsekvensen vara att en kos kropp slits ut i förtid? Är konsekvenserna värda att äta upp?

En konsekvens vi kan drabbas av genom att sluta äta djurprodukter är att vi kan få brist på vitamin B12, och det är en allvarlig brist att ha. Men det går att få i sig B12 i form av tillskott, och ett piller om dagen om man jämför med dagens medicinknappande befolkning, kan göra skillnad. Så det finns en allvarlig nackdel med att inte äta kött, en nackdel som går att lösa. Och inte ens alla kommer behöva tillskottet, men det är bra att ha koll på sina värden.

De fördelarna som växtbaserad kost ger i jämförelse med animalisk kost är så mycket mer. Hälsan blir bättre. Vi skyddar oss mot cancer, övervikt, hjärt-kärlsjukdomar, njursten och diabetes. Efter tio år inom vården har jag sett hur man hanterar sjuka människor. En person kommer in med magsmärtor och gör en gastroskopi. Inget hittas i magen. Det visar sig att personen lever ett hektiskt liv och ständigt känner sig stressad. Vad blir medicinen? Att varva ner, lära sig att sätta gränser och säga nej, att ta itu med sitt liv? Nej medicinen blir kanske ett piller i två veckor. Ett år senare, eller kanske två, är

det inte helt osannolikt att samma person är tillbaka igen för en ny gastroskopi och undrar om något är fel. Det hör ihop, att ta hand om sig själv, att ta hand om andra varelser och att ta hand om vår jord.

Andra fördelar med att låta djur få leva sina egna liv är att kor, grisar, får och höns kan få leva tillsammans med sina barn så länge de själva vill. De kan få para sig hona mot hane istället för att bli tvångsinseminerade. De kan få sina grundläggande behov tillfredsställda, som jag antar också de flesta människor strävar efter. Det är inte etiskt försvarbart att ta ifrån en annan varelses egenintresse och grundläggande behov så som kärlek, närhet och kontakt. Och intelligensnivå har inte någonting med grundläggande behov och intressen att göra. Det är något som bara finns. Att inte kunna springa omkring och röra sig på det sätt man vill, eller att kunna sitta högt för att känna trygghet, det är något grundläggande för vissa djur och jag anser att det inte längre finns argument för att vi tar det ifrån dem. Det är inte heller försvarbart att åsamka en annan varelse smärta och lidande för att vi vill äta upp dem eller göra väskor och skor av dem, framför allt inte nu när vi inte lägre är jägare-samlarmänniskor utan vårt samhälle ser helt annorlunda ut och vi kan både överleva och leva ett gott liv utan att så som jag ser det, utnyttja andra djur.

Vi är jordlingar som bor på den här jorden. Vi människor äger inte planeten utan vi kan se det som att vi är här på ett mycket kortvarigt besök. Vi kan om vi vill inkludera eller exkludera andra arter i våra liv och samhälle och jag tror personligen på att vi bara kommer vinna på att inkludera andra djurs välmående lika mycket som vi vill inkludera vårt eget välmående. Att jobba för att alla levande varelser som har ett hjärta som slår och lungor som andas, ska känna sig trygga, älskade och vara smärt- och ångestfria, är det inte det vi alltid behöver sträva efter i grund och botten? Det är så jag vill leva, och det är så jag önskar att alla jordlingar får leva.

Källförteckning

- Björklund, L. et al. 2010. *Naturligt beteende – Verkligheten kolliderar med djurens behov*. Djurens Rätt [PDF Online]
<https://www.djurensratt.se/sites/default/files/naturligt-beteende.pdf> [Hämtat 2018.10.11]
- Campbell, C. T. Ph.D. & Campbell II, M. T. M.D., 2015. *Kinastudien*. Soulfoods Publishing.
- Darwin, C., 2006. *Människans Härkomst*. Natur och Kultur.
- *Ett liv som gris*. [Online]
<https://djurrattsalliansen.se/ett-liv-som-gris/undersida/> [Hämtat 2019-01-29]
- *Fleromättat fett, omega-3, omega-6*. [Online]
https://www.livsmedelsverket.se/livsmedel-och-innehall/naringsamne/fett/fleromattat-fett-omega-3-och-omega-6?_t_id=1B2M2Y8AsgTpgAmY7PhCfg%3d%3d&_t_q=omega+3&_t_tags=language%3asv%2csiteid%3a67f9c486-281d-4765-ba72-ba3914739e3b&_t_ip=85.225.45.243&_t_hit.id=Livs_Common_Model_PageTypes_ArticlePage/_e522077d-e183-4f3a-9fc2-0d6c6c19a772_sv&_t_hit.pos=1 [Hämtat 2019.01.13]
- *Folkmängd i riket, län och kommuner 30 september 2018 och befolkningsändringar 1 juli – 30 september 2018. Totalt*. [Online]
<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/kvartals--och-halvarsstatistik--kommun-lan-och-riket/kvartal-3-2018> [Hämtat 2018.12.10]
- *Får och lamm*. [Online]
<https://www.djurensratt.se/djur-i-livsmedelsindustrin/far-och-lamm> [Hämtat 2018.11.27]
- *Grisar*. [Online]
<https://www.djurensratt.se/djur-i-livsmedelsindustrin/grisar> [Hämtat 2018.11.27]
- Harari, Y. N., 2018. *Sapien, en kort historik över mänskligheten*. Natur & Kultur
- *Hur länge lever en ko om den får leva ett fritt liv utan att skickas till slakt?* [Online]
Arla Forum Konsumentkontakt. [Hämtat 2018.09.25]
- *Hästens beteende*. [Online]
<https://hastsverige.se/om-hastar/hastens-beteende/> [Hämtat 2019-01-29]
- Jensen, P., 2018. *Djurens Känslor*. Natur & Kultur.
- Joy, M., 2011. *Why we love dogs, eat pigs and wear cows – an introduction to carnism*. Conari Press.
- *Kor, kalvar och tjurar*. [Online]
<https://www.djurensratt.se/djur-i-livsmedelsindustrin/kor-kalvar-tjurar> [Hämtat 2011.11.27] samt [Hämtat 2019-01-27]
- *Kycklingar*. [Online]
<https://www.djurensratt.se/djur-i-livsmedelsindustrin/kycklingar> [Hämtat 2018.11.27]
- *Kött och fisk*. [Online]
<https://djurrattsalliansen.se/djurens-situation/livsmedel/kott-och-fisk/> [Hämtat 2018.11.27]

- Leenaert, T., 2017. *How to create a vegan world – A pragmatic approach*. Lantern Books.
- Oppenlander, R. A, dr., 2012. *Comfortably unaware – What we choose to eat is killing us and our planet*. Beaufort Books.
- Ottosson, M. & Ottosson, Å., 2017. *Kor – en kärlekshistoria*. (4. Uppl.) Votum & Gullers Förlag
- *Produktionskedjan – Svensk Fågel*. [Online]
<https://svenskfagel.se/produktionskedjan/> [Hämtat 2018.10.11]
- *Protein*. [Online]
<https://www.livsmedelsverket.se/livsmedel-och-innehall/naringsamne/protein> [Hämtat 2018. 10.11]
- Ryder, R. D., 2001. *Det politiska djuret*. Nya Doxa
- *Råd till dig som vill skaffa kanin*. [Online]
<https://www.agria.se/smadjur/artiklar/om-smadjur/rad-till-dig-som-vill-skaffa-kanin/> [Hämtat 2019-01-29]
- Safina, C., 201. *Beyond Words*. Picador.
- Singer, P., 2016. *Praktisk Etik – tredje upplagan*. Stiftelsen Bokförlaget Thales.
- Solander, I. 2018. *Älg skjuten på södermalm i Stockholm*. DN, STHLM. [Online]
<https://www.dn.se/sthlm/alg-skjuten-pa-sodermalm-i-stockholm/?forceScript=1&variantType=large> [hämtat 2018.09.25]
- *Så sköter du dina sällskapskaniner*. [Online]
<https://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/djur/olikaslagsdjur/kaninersomsallskapsdjur.4.62af51191240430af4d80002643.html> [Hämtat 2019-01-23]
- *Vad är en djurfristad?* [Online]
<https://www.gotlandsdjurfristad.se/om-oss/vad-ar-en-djurfristad/> [Hämtat 2018.11.27]
- *Varför har djur morrhår?* [Online]
<https://illvet.se/djur/varfor-har-djur-morrhår> [Hämtat 2019-01-29]
- *Varför lägger höns så många ägg?* [Online]
<https://illvet.se/djur/faglar/varfor-lagger-hons-sa-manga-agg> [Hämtat 2019-01-29]
- *Vi kämpar för Moa och hennes vänner*. [Online]
<https://www.gotlandsdjurfristad.se/> [Hämtat 2018.11.27]
- *Vitamin B12*. [Online]
https://www.livsmedelsverket.se/livsmedel-och-innehall/naringsamne/vitaminer-och-antioxidanter/vitamin-b12?_t_id=1B2M2Y8AsgTpgAmY7PhCfg%3d%3d&_t_q=b12&_t_tags=language%3asv%2csiteid%3a67f9c486-281d-4765-ba72-ba3914739e3b&_t_ip=85.225.45.243&_t_hit.id=Livs_Common_Model_PageTypes_ArticlePage/_33e382a0-936c-492b-8abb-e3d861429f80_sv&_t_hit.pos= [Hämtat 2019.01.13]
- Young, R., 2017. *The secret life of cows*. Faber & Faber Limited.
- *Ägg*. [Online]
<https://djurrattsalliansen.se/djurens-situation/livsmedel/agg/> [Hämtat 2018.11.27]

Tack till Emma, Lasse, Asil, Kim, Carolina, Sonja, Chanette, Karolina, Carl, Nathalie; Miia-Maria, Sharona och Matilda från Högskolan Novia i Jakobstad. Tack Lena, Maija, Magnus och alla djur på Gotlands Djurfristad med ett extra tack till Almira, David, Brad, Lill Eda, Bengt, Sigge, Albert, Margreth, Dante, Muskot och Melvin. Tack även till Katarina på Augustendals 4H med ett extra tack till Nora, Nicole, Gullan, Hilda samt några jordlingar vars namn inte var bestämda. Tack till Annika med personal från Stora Skuggans 4H gård med ett extra tack till Brian, Längta och Linnea. Tack Eoshälls 4H gård och framför allt Lucia och Stjärnöga. Tack till Veronica, Niklas, Paloma och Lucia i By med ett extra tack till, Poppe, Felicia, Lilla Stella Guldstjärna, Kotten, Isabel, Beauty, Sigge och Anton. Tack till Helena, Helge och Majlis i Midsommar-kransen. Tack till Madelene, Marcus och Raya i Säter. Tack till Magnus i Västerås, Anna i Uppsala och Mats i Stockholm. Tack till Maja i Stockholm. Tack till Jöran i Stockholm. Tack till Christina för många diskussioner och för ditt stöd. Tack till Tobias som fick mig att se fotografi från nya perspektiv. Och tack till de jordlingar som jag aldrig fick namnen på.